

Ten oorlog! Europese oorlogen 1789 - 1919. Oorlog als maatschappelijk fenomeen

bron 1

Generaal Jourdan, de bevelhebber van de Franse troepen in België, laat op de ochtend van een belangrijke veldslag met de Coalitie aan zijn soldaten een bulletin voorlezen dat een paar dagen eerder in Parijs is opgesteld

Parijs, 20ste van de eerste maand van jaar II (11 oktober 1793)

Republikeinen,

Het republikeinse leger is in triomf Lyon binnengekomen. Verraders en opstandelingen zijn er in stukken gehakt. De vlag van de vrijheid wappert over de muren van de stad (...). Zie er een voorbode van uw overwinning in.

Overwinning is het gevolg van moed. Hij zal voor u zijn.

Sla toe!

Roei de handlangers van de tirannen uit. Lafaards zijn het! Zij weten niet wat het is om met moed iets tot stand te brengen, dat zij alleen met gekocht verraad bereiken. Zij hebben uw bloed aan hun handen en nog meer dat van uw vrouwen en kinderen.

Sla toe!

Laat niemand ontsnappen aan uw terechte wraak. Uw land slaat u gade, uw parlement steunt uw geweldige toewijding. Binnen een paar dagen zullen er geen tirannen meer zijn en de Republiek zal aan u zijn geluk en roem te danken hebben.

Leve de Republiek!

Hérault, Collot d'Herbois, Billaud-Varenne, B. Barère, Saint-Just, Robespierre,

(leden van het Comité du Salut Public, de Franse regering)

bron 2

William Russell, correspondent van de Times op de Krim, beschrijft op 25 oktober 1854 de aanval van de Lichte Brigade tijdens de slag bij Balaklava

Om 11.00 uur stormde de Lichte Cavalerie Brigade naar voren ... De Russen openden het vuur op hen vanuit de verschansingen aan de rechterkant, met salvo's van musketten en geweren.

Ze snelden trots langs, glinsterend in de ochtendzons in alle trots en glorie van de oorlog. We konden onze ogen nauwelijks geloven. Dat handjevol mannen zou toch niet een klaarstaand leger gaan aanvallen? Helaas! Het was maar al te waar – hun wanhopige heldenmoed kende geen grenzen, en was inderdaad ver verwijderd van zijn zogenaamde betere kant: inzicht. Zij rukten op in twee linies, hun tempo versnellend naarmate ze dichterbij de vijand kwamen. (...) Op een afstand van 400 meter braakte de hele linie van de vijand uit dertig ijzeren kanonnen een vloed van rook en vuur uit, waardoorheen de dodelijke kogels sisten. Hun vlucht werd gemarkeerd door onmiddellijke gaten in onze rangen, de dode mannen en paarden, door paarden die gewond of ruiteloos over de vlakke renden. De eerste linie was gebroken – ze werd aangevuld door de tweede, geen moment stopten ze of onderbraken ze hun snelheid. Hun rangen uitgedund door die dertig kanonnen, die de Russen met de meest dodelijke precisie hadden afgevuurd, met een lichtkrans van flitsend staal boven hun hoofden, en met een schreeuw die voor veel trotse kerels hun doodscreet was, vlogen ze de rook in van de batterijen. Maar voordat ze uit het zicht waren, was de vlakke al bezaaid met hun lichamen en met de karkassen van hun paarden. (...)

Om 11.35 uur was er geen Britse soldaat meer over, afgezien van de doden en stervenden, in de buurt van die vervloekte Moscovitische kanonnen ...

bron 3

Een fragment uit een brief van Nigel Kingscote, officier bij de staf van Lord Raglan (de Britse opperbevelhebber), aan zijn vriend Henry Mapleton, legerarts in Groot-Brittannië

Sebastopol, 6 januari 1855

Met Lord Raglan gaat het heel goed, maar ik denk dat hij zich zorgen maakt over de ziektes in het leger. (...) We horen dat het tij gekeerd is in Engeland en dat de mensen aanmerkingen beginnen te maken op Lord Raglan. Dit alles is wat we wel verwacht hadden, tenzij ze elke maand een slagersrekening (een lijst van gesneuvelden) willen.

Wat de correspondent van de Times betreft, die zouden ze moeten ophangen. Hij liegt niet alleen, maar vertelt de Russen ook nog meer dan vijftig spionnen zouden kunnen doen.

bron 4

Een foto van Roger Fenton van Britse troepen in het voorjaar van 1855 in warme winterkleding. Het overgrote deel van de warme kleding kwam te laat aan om tijdens de bittere kou van de winter gedragen te kunnen worden. Op de foto poseren de soldaten later, in warm weer, in de warme kleding



bron 5

Robert Poustis, in 1914 een Frans student, vertelt in 1972 over de periode voor de Eerste Wereldoorlog in Frankrijk

Toen ik nog een jongen was, spraken we op school en in onze familie heel vaak over de verloren provincies, Elzas-Lotharingen, die na de oorlog van 1870 waren gestolen van Frankrijk. We wilden ze in elk geval terug hebben. In de scholen werden de verloren provincies op alle landkaarten met een speciale kleur gemarkeerd alsof we erover in de rouw waren. Toen ik student werd en naar de universiteit ging, was er nog altijd datzelfde brandende gevoel. Wanneer we met elkaar spraken, werd vaak gezegd dat er misschien oorlog zou komen. Vroeg of laat, zo zeiden we, we weten niet wanneer, maar wij, destijds de jonge mensen, wij wilden de geannexeerde provincies erg graag terugkrijgen. Tijdens de eerste dagen van de mobilisatie was er natuurlijk heel veel enthousiasme. Iedereen juichte en wilde meteen naar het front gaan. De auto's, de treinwagons, die vol zaten met soldaten, waren behangen met driekleurige vlaggen en opschriften als 'Op naar Berlijn, Op naar Berlijn'. We wilden direct naar Berlijn gaan en met bajonetten, zwaarden en lansen achter die Duitsers aan. De oorlog, zo dachten we, zou twee maanden duren, hooguit drie.

bron 6

William Ewen, een Engelsman die in 1914 in Duitsland studeerde, vertelt in 1972 over de sfeer in Duitsland vlak voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog

Je voelde overal en bij iedereen een allesoverheersende, gespannen verwachting van een oorlog die elk moment kon uitbreken. Een populaire bestseller in alle Duitse boekwinkels was toen het boek *Weltmacht oder Untergang* (wereldmacht of ondergang). Ik kocht een exemplaar en las het zelf: Hierin werd het plan voor de verovering van heel Europa uit de doeken gedaan. Je kon een enorme wrok voelen over de Britse houding jegens Duitsland. Wij waren die bende kameraden, wij hadden deze *Einkreisung* (omsingeling) veroorzaakt, deze omsingeling van het arme, ongelukkige Duitsland waarover ze zich allemaal ongerust leken te maken. We hadden destijds een variétéliedje: "*Tis the Navy, the Fighting Navy, We will keep them in their place, For they know they will have to face, The gallant little lads, in Navy blue.*" Och, wat hadden ze daar toch een hekel aan!

Vertaling

Dit is de marine, de vechtende marine, wij zullen ze op hun plaats houden, want zij weten dat zij de dappere kleine kerels in marineblauw onder ogen zullen moeten zien.

bron 7

Een fragment uit een brief van Karl Josenhaus, een Duitse studentvrijwilliger, in 1929 uitgegeven in een bundel met nooit verstuurdde oorlogsbrieven die op de lichamen van gesneuvelde soldaten zijn gevonden

Noord-Frankrijk, maandag 9 november 1914

We kwamen in een net veroverde loopgraaf terecht en daar lagen nog wat doden. Ikzelf heb twee Fransen en drie Duitsers laten begraven en hun portefeuilles ingenomen. Daarin zitten de brieven naar huis. (...) Een (Franse soldaat) schrijft aan zijn zuster dat ze hem 2 pond chocolade moet opsturen. Bovendien moet ze hem handschoenen sturen die geen vocht aantrekken, en een fijne poncho tegen de regen. Alles is net als bij ons en wanneer je dat leest dan verdwijnt het laatste restje haat tegen de Fransen, voor zover je die nog koesterde.

Een moorddadig apparaat dat wij wel hebben en zij niet, is de grote mijnenwerper. Daarmee worden grote granaten een meter of 400 door de lucht geslingerd en dan vallen ze loodrecht naar beneden. (...) Met een spiegel kon ik de gevolgen van de explosie bestuderen. Doodsbang renden de Franse soldaten weg naar achter. Maar blijkbaar stond daar iemand met een pistool, want de een na de ander kroop weer terug naar voren. Deze oorlog is een mensenjacht, en dat is het laagste van het laagste. Daarom is het maar gelukkig dat wij geen schuld hebben aan het uitbreken van deze oorlog, want het is een walgelijk tafereel. Ik moet bekennen dat de aanblik van zelfs de meest verschrikkelijke wonden me niets meer doet.

bron 8

In 1917 benoemt president Wilson de Amerikaanse zakenman Bernard Baruch tot voorzitter van de nieuwe War Industries Board, de commissie voor regeling van de oorlogsproductie. In zijn memoires schrijft Baruch over één van de eerste gesprekken in zijn nieuwe functie

Het lukte me niet altijd om zakenmensen te overtuigen van de brede blik op het nationale belang. Neem bijvoorbeeld Henry Ford. Ik zocht hem op in zijn hotel in Washington om uit te leggen dat staal nodig was voor de oorlog en dat er dus gesnoeid moest worden in de productie van auto's voor particuliere doeleinden. Ford hield vol dat hij in staat was om zowel munitie als auto's te maken: "Zeg maar wat je nodig hebt en ik maak het", verklaarde hij tegen mij.

bron 9

Een prent uit De Notenkraker van Albert Hahn jr. met als titel "Gevalen grootheid" en als ondertitel: "Wilson's beroemde veertien punten."



Dynamiek en stagnatie in de Republiek

bron 10

Na 1585 trekken veel kooplieden uit de Zuidelijke Nederlanden naar Amsterdam. In een in 1650 verschenen pamflet getiteld 'Hollants praetjen' wordt hier door een 'anonieme Brabander' (uit de Zuidelijke Nederlanden) over geschreven

De meeste kooplieden van Amsterdam zijn Brabanders, waarvan sommigen zelf in Brabant nog gehuisvest zijn geweest, en vanwege de vrije uitoefening van de religie hiernaartoe getrokken zijn en zich in Amsterdam hebben gevestigd. Deze kooplieden zouden zonder twijfel weer naar hun land vertrekken, indien de Staten meester van Antwerpen waren; en wat zou dat een slag voor de Amsterdamse handel betekenen! Want vooreerst weet men wel hoe iedereen naar zijn vaderland verlangt. Wie verlangt er niet naar daar te leven waar hij geboren is? Is Antwerpen niet zesmaal beter gelegen dan Amsterdam? Met wat excessieve kosten moeten de Amsterdamse schepen geladen en ontladen worden?

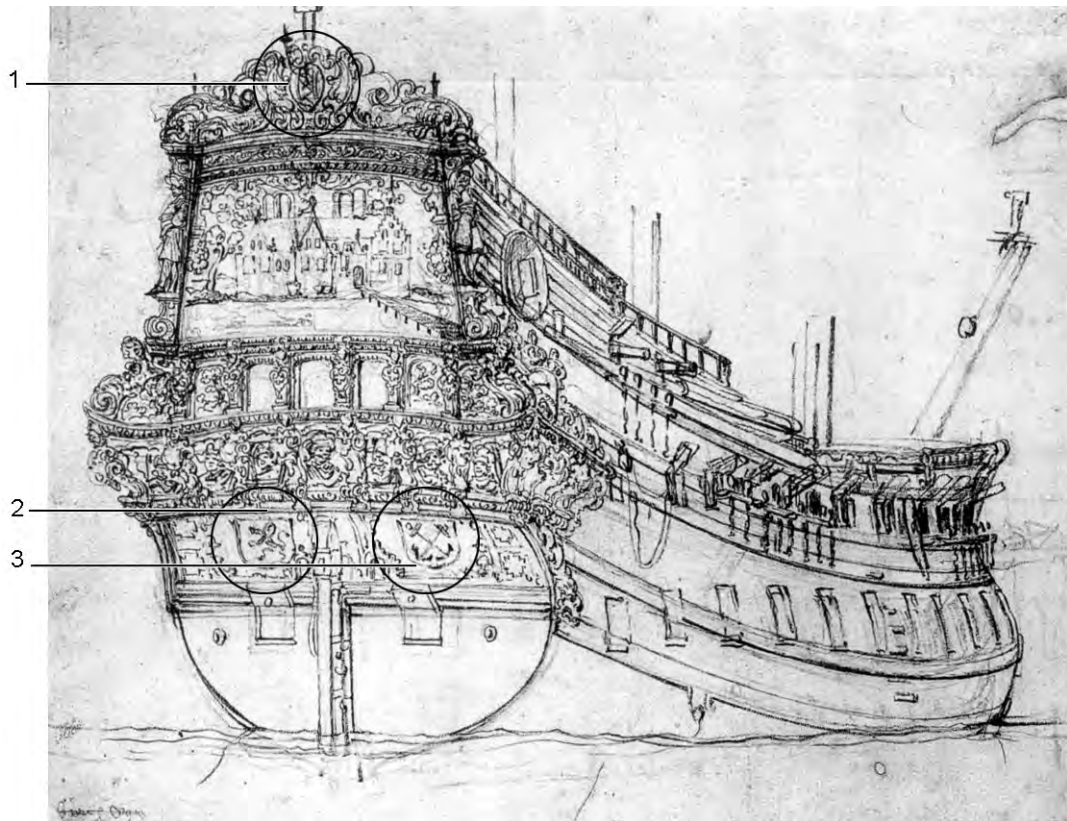
bron 11

De Italiaanse koopman en kroniekschrijver L. Guicciardini schreef omstreeks 1550 over Amsterdam

Deze stad is een wonderlijke herberg en haven, waar men soms meer dan vijfhonderd schepen uit alle landen ziet aankomen (...) Maar het grootste deel daarvan bestaat uit Hollandse hulken (grote zeilschepen) die eigendom zijn van de burgers van deze stad. Daarmee wordt hier op grote schaal handel gedreven, zodat Amsterdam na Antwerpen de voornaamste koopmansstad is in al deze landen. Het is ongetwijfeld wonderlijk en bijna ongelooflijk, dat, wanneer een van de genoemde vloten van twee- of driehonderd grote schepen hier aankomen, de inwoners zo rijk zijn, dat zij zelf onmiddellijk alle goederen opkopen. Daardoor zijn de schepen gelost en ontladen binnen vijf of zes dagen en kunnen onmiddellijk naar huis varen.

bron 12

Een tekening van Willem van de Velde de Oude (1611-1693) van het oorlogsschip 'Verhildersum', gebouwd in 1655. Het schip is vernoemd naar de Groningse Borg (landhuis) Verhildersum. Het schip is gebouwd in opdracht van de Admiraliteit van Amsterdam



Toelichting

- 1 het wapen van Amsterdam
- 2 het wapen van Holland
- 3 het wapen van de Admiraliteit van Amsterdam

bron 13

Een fragment uit de kroniek van Abraham Chaim Braatbard (1699-1786), met zijn beschrijving van het Doelistenoproer in 1748 in Amsterdam

De booswicht Haman de Raap (de aanvoerder van de Doelisten) had Zijne Hoogheid (de stadhouder) niet meer dan drie artikelen aanbevolen. Alle burgers hadden onder deze artikelen hun handtekening gezet. Maar deze artikelen bevatten zoveel, dat het niet te geloven is.

Het eerste was, dat alle kapiteins, (...) voortaan niet door de overheid benoemd zullen worden, maar door de burgers zelf. (...) Ook regenten zijn hiervan niet uitgesloten, wanneer de burgers hen goedkeuren, maar niet dat alles, zoals tot nu toe, alleen door de stadsregering beslist wordt.

Het tweede was, dat alle ambten, die voor geld gekregen worden, vrij geveild moeten worden in de grote zaal van de Doelen, wat het ambt ook is, zodat iedereen iets zal kunnen bereiken. Uitgezonderd zijn de joden, die niets mogen kopen. Het geld hiervoor moet in de landskas komen.

Het derde was het moeilijkste – en hierin stond honderd keer meer vijandigheid tegen de joden, dan men zich kan voorstellen – de rechten van de gilden te doen gelden. Op de uitoefening van ieder handwerk moeten de oude reglementen toegepast worden, zoals dit is geweest in vroeger tijden. De grondrechten hiervan waren, dat niemand van de opbrengst van een handwerk mocht genieten, zonder in het bezit te zijn van het 'grote poorterschap'. Dit kostte wel vierhonderd gulden.

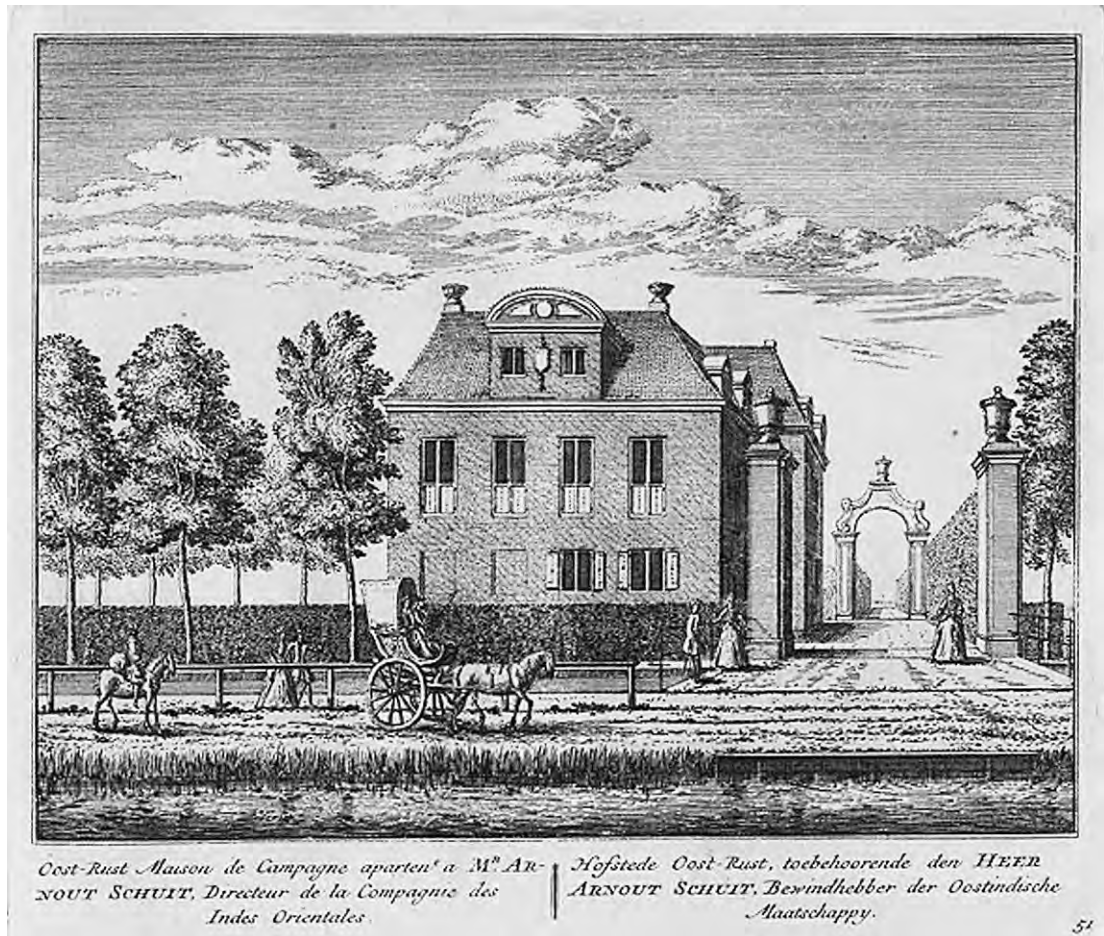
bron 14

Het aantal schepen van belangrijke zeevarende naties dat de Sont passeert in oostelijke richting, 1700-1783



bron 15

Een prent van A. Rademaker, met een tekst van G. Tysens, van een landhuis aan de Amstel, 1730



Onderschrift

Hofstede 'Oost Rust', toebehorende aan de heer Arnout Schuit, bewindhebber van de Oostindische Maatschappij (=VOC).

Bijschrift

Daar zie ik Oost Rust, in verwondering opgetogen.
Is dit een landgebouw? O neen, 't is een paleis
waarin de Bouwkunde al haar werking naar de eis
op 't sierlijkst heeft vertoond, om tot proef te strekken.
Het past u, Oost Rust, zulk een praalsieraad te dragen
omdat heer Schuit om u het landvermaak bemint
en in lommering een zoete wellust vindt
als hij de zorg verpoost in 't minzaam buitenleven.